

XLI OLIMPIADA FIZYCZNA ETAP WSTĘPNY

Zadanie teoretyczne

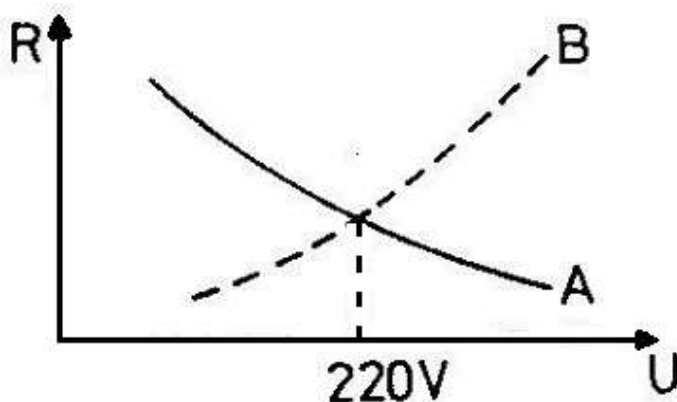
Wybierz lub podaj i krótko uzasadnij odpowiedź na dowolnie przez siebie wybrane siedem spośród podanych dziesięciu punktów:

ZADANIE T2

Nazwa zadania: „Moc żarówek w układzie szeregowym”

A. Dwie różne żarówki A i B, których charakterystyki napięciowo-oporowe pokazano na rys.2 pobierają jednakową moc M przy napięciu zasilającym 220 V. Która z podanych niżej relacji będzie spełniona jeżeli przyłożymy napięcie 220 V do układu tych żarówek połączonych szeregowo:

- a) $M(A) > M(B)$
- b) $M(A) = M(B)$
- c) $M(A) < M(B)$

rys.2

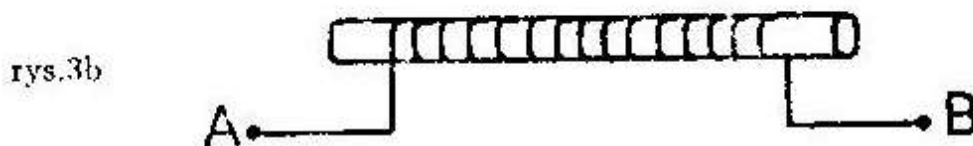
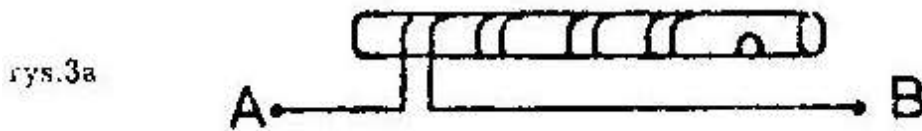
($M(A)$ i $M(B)$ oznaczają odpowiednio moce pobierane przez żarówki A i B).

Nazwa zadania: „Układ zastępczy”

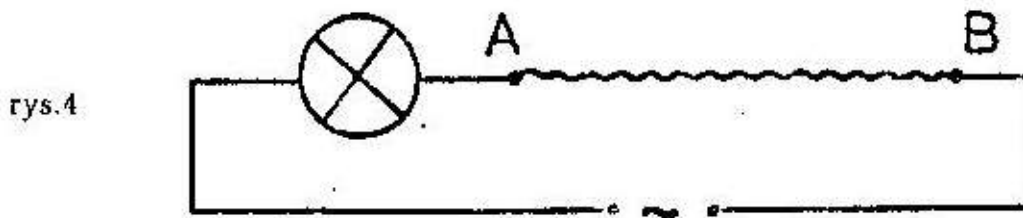
B. Do pewnego obwodu elektrycznego należy dołączyć opornik $40\ \Omega$ wytrzymujący obciążenie 10 W. Czy mając do dyspozycji oporniki $40\ \Omega$ wytrzymujące obciążenia do 3 W każdy, można zbudować układ zastępczy, mający opór $40\ \Omega$ i wytrzymujący obciążenie 10 W? Przyjmujemy, że opory oporników nie zależą od temperatury.

Nazwa zadania: „Rdzeń z nawiniętym drutem”

C. Na jednakowe rdzenie nawinięto w dwojaki sposób jednorodny drut. Sposób a) polegał na podwójnym złożeniu drutu (rys.3a), a następnie nawinięciu go na rdzeń. Sposób b) odpowiadał nawinięciu drutu w sposób przypominający nawinięcie nitki na szpulce (rys.3b).

W zależności od sposobu nawinięcia przewodnika żarówka w układzie przedstawionym na rys.4 zasilanym źródłem prądu przemiennego, świeciła lub nie świeciła. Wyjaśnij dlaczego.

Nazwa zadania: „Kto zjedzie pierwszy cięższy czy lżejszy?”

D. Dwóch rowerzystów o różnych masach, ale mających jednakowe rowery postanowiło zjechać ze wzniesienia tą samą drogą i nie używając pedałów. Rowerzyści ruszyli jednocześnie z prędkością początkową równą zero. Zakładając, że siły oporu (wszystkie tarcia i opór powietrza) można pominąć, odpowiedz który z nich, lżejszy czy cięższy, szybciej dotrze do podstawy wzgórza.

Nazwa zadania: „Lina w polu grawitacyjnym”

E. W jednorodnym polu grawitacyjnym zwisa nierozciągliwa lina o pewnej wytrzymałości na zrywanie. Lina ma taką długość, że jest na granicy zerwania. Czy lina wykonana z tego samego materiału lecz n ($n > 1$) razy dłuższa i o średnicy przekroju n razy większej dla każdego n będzie mogła zwać w tym samym polu grawitacyjnym nie ulegając zerwaniu?

Nazwa zadania: „Satelita obserwacyjny”

F. Wokół Ziemi, lotem bezwładnym, porusz się satelita. Satelita ten nie obraca się i przez iluminatory nie widać całego nieba, tymczasem program badawczy załogi

wymaga obserwacji każdej części nieba. Zachodzi więc potrzeba okresowej zmiany orientacji satelity w przestrzeni bez nadawania mu trwałego ruchu obrotowego. Wymyśl sposób pozwalający to osiągnąć bez uruchamiania zewnętrznych silników satelity. Uzasadnij swe rozumowanie.

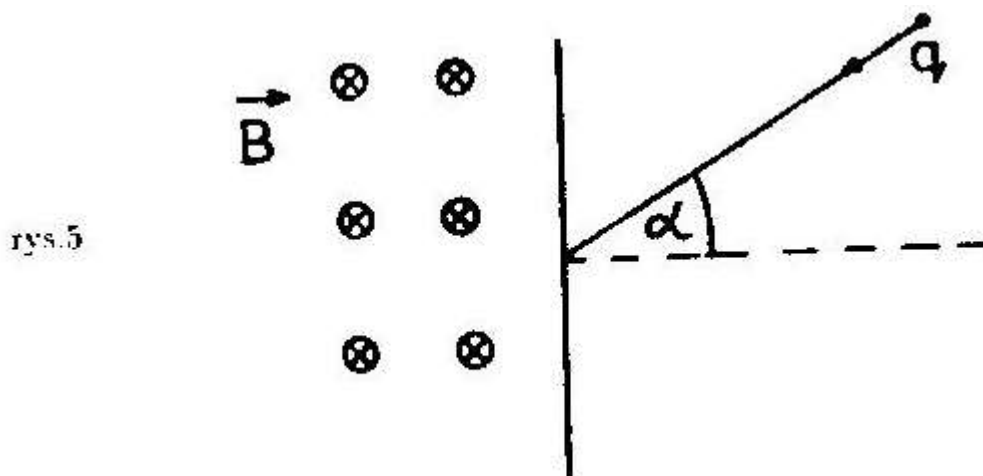
Nazwa zadania: „Drgania naładowanej kulki w polu grawitacyjnym”

G. Mała kulka naładowana elektrycznie zawieszona na długiej, nieprzewodzącej i nieważkiej nici wykonuje w polu grawitacyjnym małe drgania o okresie T_0 . W pewnej odległości od kulki umieszczono pod nią poziomą, uziemioną, dużą płytę idealnie przewodzącą. Okres małych drgań kulki w obecności tej płyty jest:

- a) większy od T_0
- b) równy T_0
- c) mniejszy od T_0 .

Nazwa zadania: „Naładowana cząstka w polu magnetycznym”

H. Jednородne i stałe pole magnetyczne $\vec{B}$ zajmuje półprzestrzeń pokazaną na rys.5.

Na płaszczyznę brzegową tej półprzestrzeni, prostopadle do pola $\vec{B}$ pada naładowana cząstka. Kąt padania tej cząstki wynosi α .

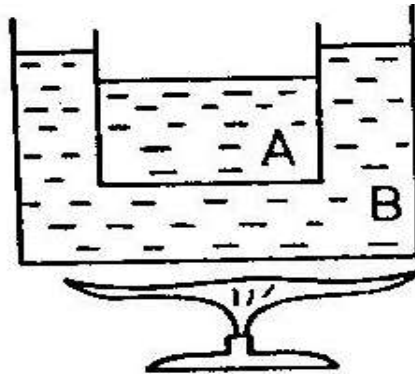
1. Czy cząstka ta wróci do obszaru bez pola?
2. Jeżeli tak, to
  - a) pod jakim kątem do normalnej do płaszczyzny oddzielającej obszar z polem?
  - b) czy kąt z poprzedniego punktu zmieni się, jeżeli zmieni się znak ładunku cząstki

na przeciwny?

Nazwa zadania: „Dlaczego te ciecze wrzą?”

I. Dany jest układ pokazany na rys.6, złożony z dwóch naczyń A i B napełnionych wodą i podgrzewany. Okazuje się, że po pewnym czasie woda w naczyniu B zaczyna wrzeć, jednakże mimo upływu czasu woda w naczyniu A nie wrze. Natomiast po dodaniu soli do naczynia B po pewnym czasie ciecze w obu naczyniach wrzą. Dlaczego?

rys.6

J. Gaz doskonały o początkowej objętości V_1 poddano przemianie

- a) izotermicznej
- b) adiabatycznej
- c) izobarycznej

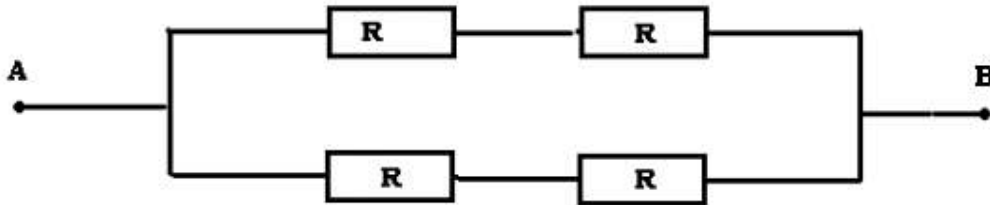
w wyniku czego jego objętość końcowa wyniosła $V_2 > V_1$. W którym z wymienionych trzech przypadków gaz wykonał najmniejszą, a w którym największą pracę?

ROZWIĄZANIA ZADANIA T2

A. Odpowiedź a) jest prawidłowa. W układzie żarówek połączonych szeregowo napięcia na żarówkach spełniają nierówność: $U_A < 220V$ i $U_B < 220V$. Oznaczamy przez R_A i R_B opory żarówek odpowiadające napięciom U_A i U_B . Zgodnie z wykresem charakterystyk R_A i R_B , a zatem stosunek mocy $M(A) / M(B)$ wynosi

$$\frac{M(A)}{M(B)} = \frac{i^2 R_A}{i^2 R_B} = \frac{R_A}{R_B} > 1.$$

B. Można. Jednym z najprostszych rozwiązań problemu jest układ połączeń oporników przedstawiony na rys.2. Powyższy układ ma opór wypadkowy $R_{AB} = R = 40\Omega$, zaś moc

pobierana przez każdy z oporników jest równa $\frac{1}{2}U_{AB} \cdot \frac{1}{2}U_{AB} / R_{AB} = \frac{1}{4}U_{AB}^2 / R$.

Jeżeli moc U_{AB}^2 / R nie przekracza 10W to moc pobierana przez każdy z oporników w układzie na rys. 2 nie przekracza 2,5 W.

C. Samoindukcja zwojów przewodnika w przypadku a) jest w przybliżeniu równa zero, gdyż zmiana pola magnetycznego powodowane przepływem prądu zmiennego przez sąsiednie przewody praktycznie nie znoszą. Jeżeli przyjmiemy, że opór żarówki wynosi r , zaś opór przewodnika nawiniętego na rdzeń wynosi R , to zawada w przypadku a) w rozważanym obwodzie wynosi $Z_b = [(r + R)^2 + L^2\omega^2]^{1/2}$, gdzie L oznacza samoindukcję cewki a ω - częstość kołową. Stąd wypływa wniosek, że w przypadku zawady Z_a ($Z_a < Z_b$) natężenie prądu płynącego jest wystarczająco duże, zaś w przypadku zawady Z_b - zbyt małe, by spowodować świecenie żarówki.

D. Cięższy. Z zasady zachowania energii wynika równanie:

$$mgh = \frac{1}{2}mv^2 + \frac{1}{2} \left[I_1 \left(\frac{v}{r_1} \right)^2 + I_2 \left(\frac{v}{r_2} \right)^2 \right].$$

Gdzie m oznacza masę rowerzysty wraz z rowerem, g – przyspieszenie ziemskie, h – różnice wzniesień, v – prędkość rowerzysty, zaś I_i i r_i ($i=1,2$) oznaczają odpowiednio momenty bezwładności i promienie zewnętrzne kół roweru. Z powyższego równania wynika, że:

$$v^2 = \frac{2gh}{1 + (I_1/r_1^2 + I_2/r_2^2)/m}$$

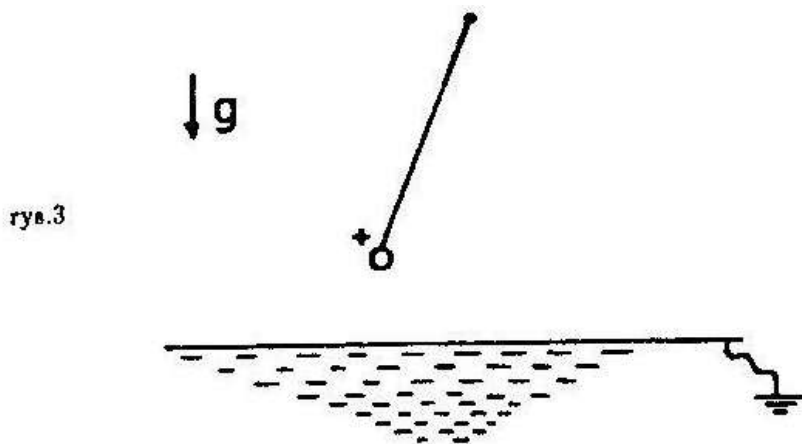
Zatem dla każdej różnicy wzniesień większej masie m odpowiada większa prędkość v , co dowodzi, że cięższy rowerzysta szybciej osiągnie podstawę wzgórza.

E. Nie. Wytrzymałość materiału na zerwanie określa graniczna wartość stosunku siły napięcia liny do pola przekroju liny. Siła ta wraz z n rośnie proporcjonalnie do ciężaru liny, czyli do jej masy, ta zaś wzrasta jak n^3 . Ponieważ pole przekroju liny rośnie jak n^2 , stosunek siły napinającej linę do jej pola przekroju rośnie jak n i dla odpowiednio dużej wartości n przekroczy graniczną wartość określającą wytrzymałość materiału. Lina ulegnie zerwaniu w miejscu jej zawieszenia.

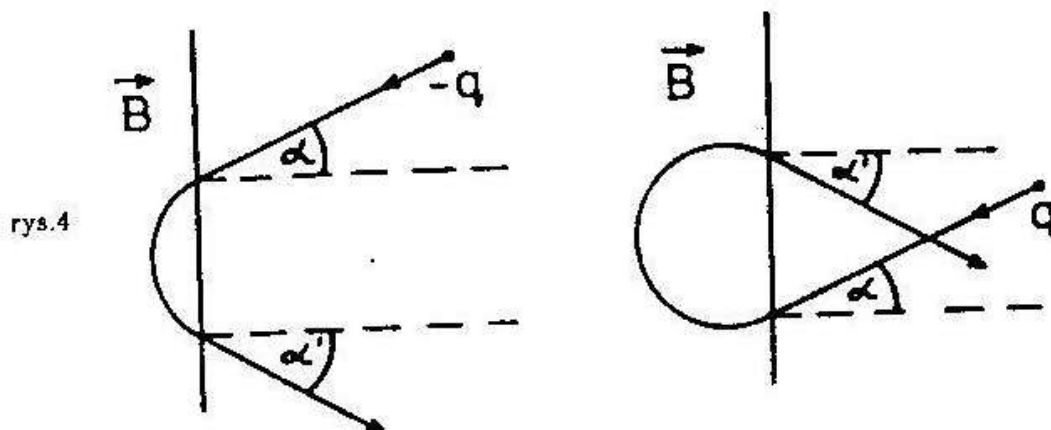
F. Należy włączyć zespolony z satelitą, odpowiednio zorientowany silnik elektryczny i po pewnym czasie go wyłączyć. Z zasady zachowania momentu pędu wynika, że gdy wirnik silnika nie obraca się, satelita również nie wykonuje ruchu obrotowego.

G. Odpowiedź. c) jest prawidłowa. Okres drgań T_0 wyraża się wzorem $T_0 = 2\pi\sqrt{l/g}$, gdzie l jest długością nici, zaś g – przyspieszeniem grawitacyjnym. W obecności płyty przewodzącej, rys.3, wypadkowa siła działająca na kulkę będzie zawsze większa od siły grawitacyjnej, gdyż kulka będzie dodatkowo przyciągana przez ładunek przeciwnego znaku wyindukowany na płycie i będzie doznawała przyspieszenia $a > g$, co uzasadnia odpowiedź.

H. W obszarze z polem tor cząsteczki jest okręgiem. Cząstka wyjdzie z obszaru z polem pod kątem $|\alpha'| = |\alpha|$ z zaznaczonym na rys.4. Kąt nie zależy ani od wielkości ani od znaku

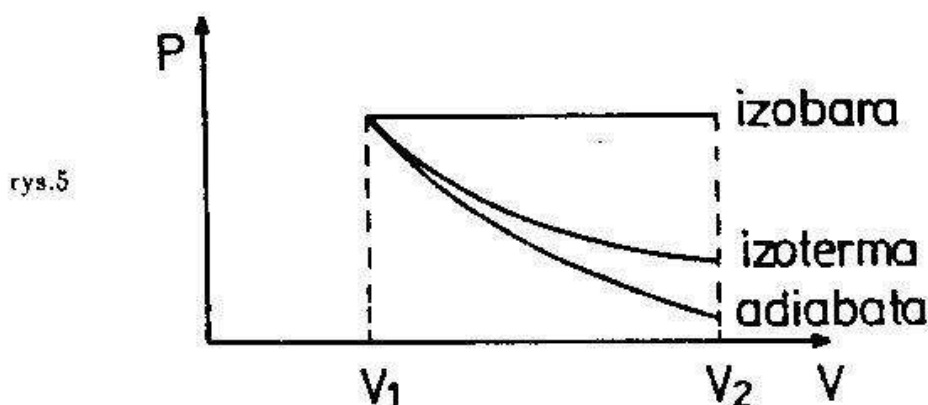

ładunku q cząstki (istotne jest, by $q \neq 0$). Od znaku ładunku zależy jedynie kształt toru cząstki.

I. Gdy w obu naczyniach znajduje się czysta woda, to w czasie jej wrzenia w naczyniu B różnica temperatur $T_B - T_A$ jest bliska zera i przepływ ciepła od B do A jest zbyt wolny by skompensować straty ciepła (np. na parowanie wody w naczyniu A) i spowodować wrzenie wody w naczyniu A. Temperatura wrzenia roztworu soli w wodzie jest wyższa od temperatury wrzenia czystej wody i w czasie wrzenia roztworu różnica temperatur $T_B - T_A$ jest istotnie większa od zera, co powoduje, że przepływ ciepła od B do A jest wystarczająco szybki, by podtrzymać wrzenie wody w naczyniu A.

J. Praca wykonana przez gaz w każdym z tych procesów jest równa polu powierzchni na diagramie P – V ograniczonej z góry krzywą, charakterystyczną dla danego procesu (rys.5). W równaniu $pV = \text{const}$ $\alpha = C_p / C_v \gg 1$ odpowiada adiabatcie $\alpha = 1$ — izotermie, $\alpha = 0$ — izobarze. Z rys.5 widać, że gaz wykonał najmniejszą pracę podczas adiabatycznego rozprężania, a największą podczas przemiany izobarycznej: $W_{izobara} > W_{izoterma} > W_{adiabata}$

Punktacja: (41OF_W_T2)

Zad. 2A (0 - 3 pkt):

- ✓ Wskazanie warunku na U_A i U_B : 0 – 1 pkt;
- ✓ Wyznaczenie stosunku $M(A) / M(B)$: 0 – 2 pkt;
- ✓ Wyznaczenie mocy U_{AB}^2 / R : 0 – 3 pkt;

Zad. 2B (0 – 4 pkt)

- ✓ Sporządzenie rysunku: 0 – 1 pkt
- ✓ Wyznaczenie mocy U_{AB}^2 / R : 0 – 3 pkt;

Zad. 2C (0 – 5 pkt)

- ✓ Wyznaczenie samoindukcji w przypadku a): 0 – 1 pkt;
- ✓ Wyznaczenie zawady Z_a : 0 – 1 pkt;
- ✓ Wyznaczenie zawady Z_b : 0 – 2 pkt;
- ✓ Wskazanie warunku na świecenie żarówki: 0 – 1 pkt;

Zad. 2D (0 – 5 pkt)

- ✓ Skorzystanie z zasady zachowania energii: 0 – 2 pkt;
- ✓ Wyznaczenie v^2 : 0 – 2 pkt;
- ✓ Wskazanie rowerzysty, który zjedzie szybciej: 0 – 1 pkt;

Zad. 2E (0 – 4 pkt)

- ✓ Wskazanie poprawnej odpowiedzi: 0 – 1 pkt;
- ✓ Wskazanie zależności siły napinającej linę od jej przekroju: 0 – 3 pkt;

Zad. 2F(0 – 4 pkt)

- ✓ Wskazanie prawidłowego przykładu:0 – 2 pkt;
- ✓ Wykorzystanie zasady zachowania momentu pędu:0 – 2 pkt;

Zad. 2G(0 – 5 pkt)

- ✓ Wskazanie poprawnej odpowiedzi:0 – 1pkt;
- ✓ Wykorzystanie wzoru na T_0 :0 – 1pkt
- ✓ Wskazanie, że $a > g$:0 – 3 pkt;

Zad. 2H(0 – 3 pkt)

- ✓ Wyznaczenie kąta wyjścia z obszaru z polem:0 – 2pkt;
- ✓ Wskazanie zależności kształtu toru od znaku ładunku:0 – 1pkt;

Zad. 2I(0 – 4 pkt)

- ✓ Wytłumaczenie dlaczego cała woda nie wrze:0 – 2pkt;
- ✓ Wytłumaczenie dlaczego cały roztwór wrze:0 – 2pkt;

Zad. 2J(0 –3 pkt)

Wskazanie, że praca jest równa polu powierzchni pod krzywą:0 –1pkt;
Wskazanie największej i najmniejszej pracy:0 – 2pkt;

Źródło:
Zadanie pochodzi z „Druk OF”

Komitet Okręgowy Olimpiady Fizycznej w Szczecinie
www.of.szc.pl